

Journal of Economics and Financial Researches, 2022, 4(1): 1-15

OECD Kurucu Ülkelerinden Türkiye ve Almanya Arasındaki Endüstri-İçi Ticaretin Yapısı

Ayşen BAKKALOĞLU^a

Öz

Çalışmanın amacı Türkiye'nin OECD kurucu ülkeleri içinde en yoğun dış ticaret ilişkisi olan ülkeler arasından Almanya ile gerçekleşen, aynı endüstriye ait ürünlerin ithalat ve ihracat işlemlerinin analizini gerçekleştirerek Endüstri-İçi Ticaretteki payını açıklamaktır. Türkiye'nin küresel pazarda güçlü oyuncular arasında etkin rol oynaması, teknolojik gelişme, ekonomik yapıda dönüşüm ve verimliliğini arttıracak manevralar yapabilmesi için Endüstri-İçi Ticaret (EİT) oranlarını yükseltmesi gerekmektedir. Gittikçe önemli hale gelen EİT'in katkısı sayesinde, alışlagelmiş karşılaştırmalı üstünlükler teorisi ile analiz edilemeyen, dış ticaretle sağlanacak büyüme, kalkınma hareketliliği endüstride ürün farklılaştırması ve ölçek ekonomisi faktörleri dikkate alınarak açıklanır hale gelmiştir. Çalışmada, EİT ile ilgili teorik ve ampirik yaklaşımlar sayesinde endüstri-İçi ölçme yöntemleri incelenmiştir. Türkiye-Almanya arasında gerçekleşen dış ticaret, SITC Rev.3 sınıflamasına göre hareketliliği izlenen, sınai ve birincil ürünler olarak beş basamaklı ürün grupları kapsamında sınıflandırmalar yapılmıştır. Rekabetçi ve güçlü piyasaların oluşturulması destekleyici analizlerin tekrarlanması gerektiğini göstermektedir. EİT ölçümü için düzeltilmiş Grubel-Llyod endeksi ve 2015-2020 yıllarını kapsayan Türkiye-Almanya verileri kullanılmıştır.

Anahtar

Kelimeler:

Endüstri-İçi Ticaret, Rekabet, Dış Ticaret, OECD Kurucu Ülkeleri

JEL

Sınıflandırması: A10, F43, F63

Structure of Intra-Industry Trade, Between OECD Founding Countries, Turkey and Germany

Abstract

The aim of the study is to explain the share of Turkey in Intra-Industry Trade (IIT) by analyzing the import and export transaction of similar products belonging to similar industry, which is realized with Germany, the country which has the most intense foreign trade relations among the OECD founding countries. Turkey needs to increase its IIT ratios (share) in order to play an active role among the strong players in the global market, to perform technological development and transformation in the economic structure and maneuvers that will increase its efficiency. With the contribution of IIT, which has become increasingly important, the growth to be activated by foreign trade, which cannot be analyzed with the conventional theory of comparative advantage, has been explained by considering the factors of product differentiation and economies of scale in the industry. In the study, Intra-Industry measurement methods are examined through theoretical and empirical approaches related to IIT. Foreign trade between Turkey and Germany has been classified within the scope of five-digit product groups as industrial and primary products, whose mobility is monitored according to the SITC Rev.3 classification. The creation of competitive and strong markets shows that it is necessary to repeat the supportive analyses. For Intra-Industry measurement, the adjusted Grubel-Llyod index has been calculated to determine the IIT levels between Turkey and Germany data, covering the period from 2015 to 2020.

Keywords:

Intra-Industry Trade, Competition, Foreign Trade, OECD Founding Countries

JEL

Classification: A10, F43, F63

^a Dr. Öğretim Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, aysen.bakkaloglu@nisantasi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2500-146X

1. Giriş

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, gerekleştirilen ekonomik ve ticari faaliyetler ülkelerin kalkınmasını merkeze alacak şekilde uygulanmıştır. Farklı faktör yoğunluklarına bağlı olarak, sanayi malları başta olmak üzere farklı verimlilik düzeylerindeki ürünlerde uzmanlaşmaya çalışan ülkeler, uluslararası ticaret alanında gelişme göstermiş ancak dünya ticaret hacmi üretim hacminden daha hızlı artış yakalamıştır. Dünya ticareti, ülkeler arası faktör donatımına dayanarak dış ticareti üretim faktör yoğunluğu farklı olan endüstriler arasında yoğunlaştırmış ve zaman içinde yetersizlikler fark edilir olmuştur. Bu durum, klasik iktisat ve karşılaştırmalı stnlkler teorisinin uluslararası ticareti açıklamaya yeterli olmadığını ve faktör yoğunluğu benzer olan ülkeler arasındaki ticareti de dinamik hale getiren kuvvetin ne olduğunu ortaya çıkartmak için nc olmuştur.

Gittikçe önemli hale gelen EİT Yaklaşımı ile Türkiye'nin dış ticaret yapısı, OECD kurucu ülkeleri içinde, en yoğun dış ticaretin gerçekleştiği Türkiye-Almanya arasındaki EİT düzeyinden faydalanılarak analiz edilen bu çalışmada Dış Ticaret Teorileri, EİT Yaklaşımı Teorisi, Temel Kavramlar, EİT ile ilgili yapılan amprik çalışmalarla Literatür ve Amprik alışmalar kısmında sunulmuştur. Araştırmanın amaç ve önemini destekleyen, Türkiye-Almanya arasında 2015-2020 yıllarını kapsayan veri seti sayesinde gerçekleşen EİT lm ve elde edilen bulgulara Materyal ve Metot bölümlerinde yer verilmiştir.

Bu alışma, OECD kurucu ülkeleri içinde yer alan Türkiye-Almanya arasında sınırlandırılmış olup, 2015-2020 yılları aralığını kapsayan, Birleşmiş Milletlerin belirlediği Uluslararası Ticaret Sınıflaması Standardı (SITC Rev.3)'na göre hareketliliği, genişliği izlenen dış ticaret verileri sını ve birincil ürünler olarak beş basamaklı ürün grupları kapsamında sınıflandırılmış ve EİT lm için mal grupları ayrıştırılmadan düzeltilmiş Grubel-Llyod endeksi kullanılmıştır. Türkiye'nin, özellikle dış ticarete rakamsal olarak büyük değere sahip olan lke, Almanya ile gerçekleştirdiği dış ticaret ve EİT özelliğinin incelenmesi çalışmayı genellemelerden sıyırmaktadır. Elde edilen çıktılar sayesinde Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yeri olan OECD lkelerinden Almanya ile gerçekleştirdiği ticaret içinde EİT'in gelişimi, devamlılık açısından rekabetçi ve güçlü piyasaların oluşturulmasını destekleyici analizlerin tekrarlanması gerekliliğini gösterirken, ileride yapılacak olan benzer çalışmalara da katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. Teoriler ve Literatür Taraması

Dış Ticaret Teorileri arasında yer alan Faktör Donatımı Teorisi (FDT), Endüstri-İçi Ticareti açıklamakta yetersiz kalmasına rağmen EİT'i FDT ile düşünmek kısmen doğru sayılabildiği için dış ticaret teorileri açıklamalarında FDT ile başlayıp, sırasıyla yeni dış ticaret teorilerine yer verilmiştir.

2.1. Teoriler

2.1.1. Faktör Donatımı Teorisi

Eli Heckscher ve Bertil Ohlin, İsveçli iki ekonomist tarafından geliştirilen FDT, karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin farklı bir yorumu ile literatüre Heckscher-Ohlin (H-O) teorisi olarak dahil olmuştur. Üretim faktörlerinin nispi bolluğu veya kıtlığına dayandırılarak açıklanan bu teoride ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğün kaynağını emek verimliliğinde oluşan farklılığa dayandırmamaktadır. H-O, üretimde uzmanlaşmayı ülkenin sahip olduğu üretim faktöründeki fazlalığa ki bu faktör emek ya da sermaye olabilir ve üretimin fazla olan üretim faktörünün yoğun kullanımına dayandırılarak sağlanan karşılaştırmalı üstünlük sayesinde söz konusu malın daha düşük maliyetle üretimini gerçekleştirerek o malı üretmede uzmanlaşması hali olarak açıklamaktadır. Ülkelerin karşılaştırmalı üstünlük sağladıkları üretim faktörünü kullanma yoğunluğuna bağlı olarak ürettikleri malların ihracatında avantaj sağlamaları ya da söz konusu ürünün üretiminde uzmanlaşma elde ettikleri durumlar ortaya çıkarken, ülkeler kıt olan faktörü daha yoğun olarak kullandıkları malları da ithal eder (Bedir, 2009: 89). Dolayısı ile nispi faktör bolluğu emek ya da sermayeden hangisinde tespit edilmiş ise ülke o malların üretiminde uzmanlaştığı için o mallarda ihracat fiyat avantajı sağlarken diğer bir ülke için de o mal ithalatta fiyat avantajı sağlayacaktır. Bu durumda, karşılıklı dış ticaret gerçekleştiren ülkelerin kendi lehine kazanç oluşturması beklenmektedir (Utkulu, 2005:12).

2.1.2. Yeni Dış Ticaret Teorileri

Uluslararası ticaret yapısı İkinci Dünya Savaşı sonrası serbestleşme hareketleriyle birlikte eksik rekabet, Endüstri-İçi Ticaret, uzmanlaşma, ölçek ekonomileri ve mal farklılaştırması konularında ortaya çıkan yapısal değişiklikler sayesinde şekillenmeye başlamıştır. Yeni Dış Ticaret Teorileri (YDTT), savaş sonrası oluşan ekonomik denge ve dengesizlikleri geleneksel dış ticaret modelleri yerine açıklar hale gelmiştir. Yeni düzende ekonomik yapılanmanın üretim ve uluslararası ticarete dayandırılması nedeni ile ölçek ekonomileri, eksik rekabet, ürün farklılaşması, benzer ürünlerde benzer ülkelerin karşılıklı ticareti gibi durumları ortaya çıkmıştır. YDTT, geleneksel ticaret teorisinden farklı olarak ve hatta aksine, benzer faktör donatımına sahip ülkeler arasında ortaya çıkan ticareti açıklarken eksik rekabet ve ölçek ekonomilerinden faydalanmaktadır.

2.1.3. Nitelikli İşgücü Teorisi

İlk defa Keesing nitelikli iş gücü faktörü ile dış ticaret arasındaki ilişkiyi inceleyerek endüstride yoğunlaşmış ülkeler arasındaki ticaretin ağırlıklı payının sanayi mallarında olduğunu ve oluşan ticareti de Nitelikli İşgücü Teorisi (NİT) ile açıklamıştır. Keesing'in teorisine göre belli meslek grubu ya da nitelikli işgücü açısından zengin ülkeler üretimlerini yüksek oranda bu faktörlere bağlı olan mallarda uzmanlaştırırken; nitelikli emek bakımından zengin olmayan ülkeler ancak yoğun biçimde niteliksiz emek ağırlıklı malların üretiminde üstünlüğe sahip olacaktır. NİT, aynı zamanda gelişmiş ülkeler arasında

gerçekleşen ticaretin bir kısmını da emek niteliğindeki farklılık olarak açıklamaktadır (Seyidoğlu, 2003: 81).

Diğer taraftan, NİT ülkeler arasında endüstri-içi ticaretin gerçekleşmesini tamamen ülkenin sahip olduğu emek faktörünün niteliğine bağlamaktadır. Zira, her ülke farklı niteliklerde emek faktörüne sahip olup aynı endüstri kategorisi altında farklılaştırılmış malları üretiyor ve bu mallar ülkeler arasında ticarete konu oluyor ise EİT'e yol açılmış demektir.

2.1.4. Teknoloji Açığı Teorisi

Bu teori, teknolojik gelişmişliği yüksek olan ve bu durum sayesinde bir malın üretiminde yenilik bulan ülkelerin o malın üretimini olabildiğince kendi tekelinde tutması ve dolayısı ile o malın tek ihracatçısı olması durumudur. Diğer taraftan söz konusu teknolojiye sahip olmayan ve o mala ihtiyaç duyan ya da ihtiyaç oluşturulan ülkeler o malı ithal etmek zorunda kalırlar. Çeşitli nedenlerle teknoloji zaman içinde diğer ülkeler tarafından taklit edilir. Teknolojinin hem taklit edilmesi hem de serbest bir mal halinde değerlendirilmesi, o teknolojinin farklı ülkelerin eline geçmesine neden olur. O teknolojinin yeni adresi olan ülkelerde eğer emek ucuzluğu ya da doğal kaynak açısından üstünlük bulunuyorsa söz konusu malı icat ederek ilk üretenden daha ucuza üretmeye başlarlar. Farklı üstünlükler nedeni ile malın icatçısı olan ülke ucuz kaynaklara sahip ülkelerle rekabet edemedikleri zaman o malı dışarıdan ithal etmeye başlar. Posner'in Teknoloji Açığı Teorisi (TAT), gelişmiş teknolojisinin verdiği avantajla yeniliği ilk uygulayan ülkenin monopolcü durumunun o malı üretmede kullandığı üretim teknolojisinin diğer ülkeler tarafından öğrenilmesi, taklit edilmesi ile sona ermesi durumu olarak da açıklanabilmektedir. Teknolojiyi taklit eden ülke, yeniliğin icatçısı ya da uygulayıcısı olan ilk ülkedeki gibi yatırımda yüksek seviye sağlayabiliyorsa ikinci ülkenin aynı malı üretmesi ile uluslararası ticarete artış kaydedilecek ve iki ülkenin de bu malı üretmesi sayesinde EİT ortaya çıkacaktır. Ülkelerin teknolojik gelişmişliklerinden kaynaklanan güçleri diğer ülkelerle aralarında rekabet ve birim maliyet avantajı da sağlamaktadır (Posner, 1961: 329).

2.1.5. Ürün Dönemleri Teorisi

Raymond Vernon TAT'ni genişletip genelleştirerek yeni ürünlerin icadı için de ürünlerin yeniliği yanında teknoloji transferinin ülkeye gelecek olan yabancı yatırımcı sayesinde sağlanacağını ifade etmiştir (Şimşek, 2007: 20). Vernon, teknolojik yeniliklerin ve geliştirilmiş yeni malların ancak sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkmakta olduğunu, karşılaştırmalı üstünlüğün de ürün dönemleri boyunca farklılaştığını savunmuştur. Vernon'un Ürün Dönemleri Teorisine (ÜDT) göre, bir üretim malı giriş, büyüme, olgunluk ve gerileme dönemleri sonunda artık yeni bir mal olma özelliğini eski bir mal olma aşamasına bırakırken, üretimin coğrafi yeri de sürece paralel farklılığa uğramaktadır.

2.1.6. Tercihlerde Benzerlik Teorisi

Linder, ileri sürdüğü Tercihlerde Benzerlik Teorisi'ni (TBT) dayandırdığı varsayımlara göre açıklamaktadır. Ülkelerin sanayi mallarına olan ticaret talebini zevk ve

tercih benzerlikleri belirlemektedir. Ülkelerin gerçekleştirdiği dış ticaretin esas kaynağı ise zevkler ve tercihlerin belirlenmesinde etkili olan görelî gelir düzeyidir. Linder, sanayi ürün ticaretini de üretim maliyetlerinden daha öncelikli ve ağırlıklı olarak bu faktörlere dayandırmaktadır (Atik, 2005: 33).

2.1.7. Ölçek Ekonomileri Teorisi

Günümüzde kaynakların ve teknolojinin etkin kullanımı sayesinde gerçekleşen üretimin de katkısıyla endüstrilerde ölçek büyüklüğünden kaynaklanan, uluslararası ticarete oldukça önemli olan ölçek ekonomilerinin olduğu gözlenmektedir. Firmaların kendi üretim ölçeğinin artması sayesinde ortalama maliyetlerinin düşmesi ile içsel, firmaların bağlı oldukları endüstride üretim hacminin genişlemesine bağlı olarak ortalama maliyetlerin düşmesi ile dışsal ölçek ekonomilerinden yararlanır (Seyidoğlu, 2003: 87).

2.1.8. Monopolcü Rekabet Teorisi

Chamberlin tarafından geliştirilen teoride oluşturulan rekabet modeli içeriğinde, çok sayıda firmanın farklılaştırılmış ürün üretimi öne çıkmaktadır. Chamberlin, Monopolcü Rekabet Teorisini (MRT), hem ürün farklılaştırması hem de içsel ölçek ekonomileri ile ilişkilendirmiş, endüstride yer alan güçlü firmaların yakın ikame mallar üzerinde monopolcü güce eriştiğini dolayısı ile bu durumun tam rekabeti ortadan kaldırarak küçük firmaları piyasa dışına ittiğini savunmuştur (Helpman ve Krugman, 1985:32). Geleneksel sayılabilecek dış ticaret türleri EAT'ı veya EAT'ın var olması gerektiğini vurguluyor olsa bile günümüzde dış ticaret büyük oranda EİT olarak şekillenmektedir.

2.1.9. Endüstri-İç Ticaret (EİT) Yaklaşımı (Teorisi) ve Temel Kavramlar

Geleneksel ticaret teorilerinin küreselleşen dünya ve ticaretinde yetersiz kalması, farklı teoremlerin gelişmesi ve yaygınlaşmasına alan açmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin sanayi mallarındaki ticaret artışı faktör yoğunluğunu esas alarak belli sektörlerde uzmanlaşma beklentisini oluşturmuş ancak beklenti karşılık bulamamıştır.

Uluslararası ticarete, ülkelerin üretimde uzmanlaştıkları ürün ve sektör sayesinde yakaladıkları ihracat şansı ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduklarını ancak çıktı düzeylerini azalttıkları, karşılaştırmalı üstünlük sağlayamadıkları sektör ve ürün için de ithalatlarını arttırmaları gerektiği görüşü hakimdir. Dolayısı ile Yeni Dış Ticaret Teorileri (YDTT) zaman içinde, gelenekselleşmiş dış ticaret teorilerini tamamlar bir nitelik taşıyor hale gelmiştir. Faktör Donatımı Teorisi (FDT) sayesinde farklı gelişmişlik seviyesinde bulunan ülkeler arasında gerçekleşen Endüstri-Arası Ticaret (EAT) açıklanırken, YDTT ise gelişmiş, faktör donanımı bakımından birbirine yakın ülkelerin kendi arasında gerçekleştirdiği ticaretin artması ile EİT'i açıklamaya yönelmiştir (Deviren, 2004:107).

2.10. Endüstri-İçi Ticaret Yaklaşımı, Tanımı ve Önemi

Endüstri-İçi Ticaret (EİT) Yaklaşımı sayesinde, bir ülkenin aynı endüstriye ait ürünü dış görünüş, kullanım özellikleri, kalite, marka olarak farklılaştırıp tüketici zevk ve tercihlerinde değişimler yaratan küçük farklılıklar sayesinde eş zamanlı olarak hem ihraç hem de ithal edebilir olması şeklindedir. Literatürde EİT; “endüstri-İçi dış ticaret”, “ticaret çakışması”, “yatay ticaret”, “karşılıklı çekiş”, “benzer ürünlerde iki yönlü ticaret” şeklinde kullanılmıştır (Şimşek, 2005:48).

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurulması ile bölge içinde serbest ticaret ve dünya genelinde yaygın olarak istikrarla artan farklılaştırılmış ürün ticareti sonucu küresel boyutta ticaret hacminin arttığı görülmüştür. Diğer taraftan, sanayileşmiş ülkeler teknoloji düzeylerinin yanında sermaye ve faktör yapılarını da kapsayan benzerlik sürecine girerek endüstri içi nitelik sağlarken aynı zamanda büyüyen ölçekten elde ettiği fayda ile ticaret gelir dağılımında olumlu kazanımlar sağlamıştır. Önceleri sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdiği ticareti açıklayan EİT kavramı zaman içinde gelişmekte olan ülkelerin de gelişmiş ülkeler ile ticaret geliştirmesi ile tekrar gözden geçirilmiş, faktör donanımı benzer olan ülkeler için yatay, faktör donanımı farklı olan ülkeler için ise dikey EİT sınıflandırması yapılmıştır (Şahin, 2016: 179).

Globalleşme sayesinde tüketici en fazla çeşit ve en uygun maliyet bileşeninden faydalanmaya çalışırken, üreticinin de rekabette yer alabilmesini sağlamak adına gerekli olan az sayıda mal ve çeşitlerini büyük bir ölçek beraberinde, yüksek verimlilik ve en düşük maliyetle üretebilmesi sağlanmıştır.

Grubel, Llyod, Falvey, Krugman, Lancaster, Helpman gibi pek çok iktisatçı için yeni çalışma konusu haline gelen EİT, ilk defa Grubel-Lloyd'un (1975) sistematik çalışması ile ele alınmıştır. Bu çalışmada, EİT'in bütün sanayileşmiş ülkelerde de AET içinde olduğu kadar önemli olduğunu belirterek, literatürde en sık kullanılan ölçme yöntemi, Grubel-Lloyd endeksini geliştirmiştir.

Ekonomilerin dış ticarete yaşadığı dengesizlikler yanında endüstrilerin toplulaştırma seviyelerini açıklayan farklı endeksler de geliştirilmiştir. Dixit ve Stiglitz (1977) ölçek ekonomileri beraberinde tercih çeşitliliği, Krugman (1979) ile Lancaster (1980) açık ekonomi modeli ve genel denge teorisi, Falvey (1981) Hecksher-Ohlin Teorisinin faktör donatımı kapsamında, farklılaştırılmış mallarda geliştirilmiş hali Neo-Hecksher-Ohlin, EİT açıklanmıştır. EİT'e neden olan diğer konular arasında, özellikle homojen mallar için taşıma maliyetleri ve coğrafi bölgeler sayılırken, dinamik ölçek ekonomileri de ürün farklılaşmasını konu alan bir diğer nedendir.

2.11. Endüstri-İçi Ticaret ve Endüstriler- Arası Ticaret Akımları

EİT tanımlanarak kavramsallaşmaya başladığından itibaren ticaret akımları ikili kavram olarak birbirinden ayrılmıştır. EAT, bir endüstride üretilen ürünlerin başka bir endüstri üretimi ürünlerle değiştirilmesi hali olarak tanımlanan, özellikle Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurulması sonrasında önemini yitirmiş, dış ticaretten elde edilen kazancın temelini uzmanlaşma ve ürün mübadelesine dayandıran bir ticaret akımıdır. EİT,

uluslararası ticarete karşılaştırmalı üstünlük sayesinde elde edilen gelirlerin üstünde ek kazançlar sağlayan bir diğer ticaret akımıdır. EİT durumunda üreticilerin dış ticaretten elde ettiği gelir, tüketicilere sağlanan seçenek çokluğu ve daha geniş piyasalardan fayda edinme imkânı ile ilgili üretimde oluşan ölçek ekonomilerinden meydana gelmektedir (Çalışkan, 2010:28).

2.2. Endüstri-İç Ticaret Konusunda Yapılan Amprik Çalışmalar

EİT ölçümü ve değerlendirilmesi amacı ile yapılan amprik çalışmalardan Bergstand'a (1990) ait çalışmada G-L endeksi kullanılarak, makine ve ulaştırma araçları endüstrisi için EİT belirleyicileri test edilmiş ve bu çalışma 14 sanayileşmiş ülke verileri ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın çıktısı, EİT oranının artması ile ülkelerin GSYH yükselişi, ülkeler arasındaki GSYH yanında kişi başı gelir farklılığının eksilmesi, ülkeler arasında ortak sınırların varlığı, ortalama emek- sermaye oranı ve eşitsizliğin eskisine göre daha küçük bir nicelik kazanması, olarak elde edilmiştir.

Stone ve Lee'e (1995) ait çalışmada G-L endeksi kullanılarak, örnek alınan 68 ülkeye ait toplam ihracat verilerinde yer alan sanayi malları ihracatını %25 limiti ile sınırlandırmış, örnek ülkeleri de sanayileşmiş ve sanayileşmemiş ülke olarak çalışmaya dahil etmiştir. Çalışmanın çıktısı, ürün farklılaştırılması, ölçek ekonomileri ve ticaret eğilimi değişkenlerinin EİT üzerinde anlamlı ve pozitif tesir yaratırken, ticaret dengesizliği ve ulaşım giderlerini temsil eden değişkenlerin EİT üzerinde negatif ve anlamlı tesire sahip olduğu yönündedir. Sanayileşmiş ülkeler için tüm ülkelerle yapılan analiz sonuçlarına benzer, sanayileşmemiş ülkeler için yapılan analizlerde ulaştırma giderlerinin pozitif işarete sahip olduğu tespit edilmiştir.

Küçükahmetoğlu'nun (2001) Türkiye için 1989-1998 döneminde, AB ve AB dışı ülkeleri ile EİT değerlerini hesapladığı endekste yıllar içinde artış olduğu saptanmıştır. Çalışmanın Gümrük Birliği sonrası AB için EİT değerlerinde beklenen artış tespit edilirken standart teknoloji ürünlerindeki EİT'in, ara ve ileri teknoloji ürünleri EİT seviyelerinden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Standart teknoloji ürünleri AB harici ülkeler ile gerçekleşen EİT'te ilk sırada yer almaktadır. Ancak, 1990 sonrasında ara ve ileri teknoloji ürün payları da artış eğilimine girmiştir. Çalışmanın diğer bir çıktısı olarak ta dünya ülkeleri arasında gerçekleşen EİT'te ilk sıra standart teknoloji ürünleri, 1990 sonrasında teknolojik ürün gruplarının tümünde artış tespit edilmiştir.

Çepni ve Köse'nin (2003) gerçekleştirdikleri çalışma, Türkiye-AB-OECD 'ye ait EİT düzeylerinin 1989-1999 aralığını kapsamaktadır. Çalışmanın çıktısı, AB-Türkiye arasındaki EİT düzeyi, OECD-Türkiye arasındaki EİT düzeyinden daha yüksek olarak tespit edilmiştir.

Başkol (2010), Türkiye- Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında gerçekleşen ticareti 1992-2009 aralığı için çalışmıştır. EİT yapısını demir- çelik ve kimya ürünleri için tespit ederken, dış ticaretin Endüstriler-Arası Ticaret (EAT) niteliğinde olduğu sonucunda ulaşmıştır.

Çalışkan (2010), Türkiye-AB ticaretinde 1990-2007 aralığı için EİT olgusunu incelediği çalışmasında; Türkiye'nin AB ile gerçekleştirdiği ticarete EİT istikrarla artan bir paya sahipken, SITC endüstrileri için EİT oranını %75 seviyesini aşan ancak bazı

endüstrilerde de %20 sınırını tespit etmiştir. AB-Türkiye dış ticareti için EAT niteliğinde olduğunu saptamıştır.

Erün'e (2010) ait çalışmada G-L endeksi ve birim değer analizi Türkiye- AB ülkeleri arasında gerçekleşen gıda ve canlı hayvan sektörü toplamı ile alt sektörleri için yapılmıştır. Çalışmanın çıktısı, Türkiye ile AB-15 ve AB-27 arasında var olan EİT için yüksek kalite ve dikey EİT yapısı saptanırken, ayrı ayrı ülkeler için ise düşük kalite ve dikey EİT yapısı tespit edilmiştir.

Yurttankaçmaz'ın (2013) çalışması Türkiye'nin AB pazarında EİT açısından avantaj sağladığı ürünlerin saptanmasını amaçlamıştır. Çalışmanın çıktısı, Türkiye sanayi malları, makine ve taşıt sektöründe artan seyirde karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken, tekstil sektörü ve alt gruplarını oluşturan mamül eşyada giderek zayıfladığı yönündedir.

Yergin ve diğerlerinin (2014) 1990-2008 aralığını kapsayan çalışması, Türkiye ve AB (15) arasında gerçekleşen uluslararası ticaret ve gümrük birliğinin marjinal endüstri-İçi ticarete (MEİT) etkisi ve EİT karşılaştırmasını içermektedir. Türkiye ile AB (15) ülkeleri incelendiğinde 5-8 sanayi mallarında uluslararası ticaret hacminde artış sağlanırken, 0-4 grubu birincil mallarda, MEİT oranında ne önemli ne de istikrarlı bir artış gözlemlenmezken dış ticaret hacminde artış olduğu sonucuna varılmıştır.

3. Materyal ve Metod

3.1. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Çalışmanın amacı Türkiye'nin OECD kurucu ülkeleri içinde en yoğun dış ticaret ilişkisi olan ülkeler arasından Almanya ile gerçekleşen, aynı endüstriye ait ürünlerin ithalat ve ihracat işlemlerinin analizini gerçekleştirerek Endüstri-İçi Ticaretteki payını açıklamaktır. Elde edilen bulguların, iki ülke arasında gelecek dönemlerde de gerçekleşecek olan dış ticaretin EİT lehine gelişimi, üretim ve çeşitliliğin sürdürülebilirliği açısından rekabetçi ve güçlü piyasaların oluşturulmasını destekleyici referans yaratmak yanında, analizlerin tekrarlanması gerektiğini gösterirken, ileride yapılacak olan benzer çalışmalara da katkı sunacağı düşünülmektedir.

Tablo 1. Türkiye ile Seçilmiş Ülke Gruplarının Yapmış Oldukları İhracat Rakamları

İTH (Milyar USD)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
OECD	80.928	88.111	88.997	101.311	99.581	95.063
İİT	46.599	44.347	48.627	44.841	48.767	43.743
KEİ	15.425	13.800	16.580	19.390	20.446	20.303
BDT	8.111	5.593	7.204	8.502	9.557	10.262
EİT	10.537	10.504	9.121	8.034	8.707	8.865
Türk Cumh.	5.777	4.358	4.540	4.417	5.107	5.430
EFTA	6.236	3.336	1.684	2.332	1.794	1.847

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Subat-2021-37414>,

Tablo 1 ve Tablo 2'de sunulan verilere göre, seçilmiş ülke grupları ve bölgesel kuruluşlar arasında Türkiye'nin 2020 yılında OECD ülkelerinden yaptığı ithalat payı ortalama %52 iken ihracattaki payı ortalama %51'dir. Dolayısı ile Türkiye'nin son beş yıllık

veriler ışığında seçilmiş ülke grupları ile yapmış olduğu dış ticaretin ortalama %50'lik kısmı sadece OECD ülkeleri ile olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Türkiye ile Seçilmiş Ülke Gruplarının Yapmış Oldukları İthalat Rakamları (Milyar USD)

İHR	2015	2016	2017	2018	2019	2020
OECD	108.200	106.426	123.324	115.052	100.295	108.317
İİT	23.242	23.762	32.673	29.916	26.221	30.991
KEİ	32.297	25.023	31.627	34.075	33.881	28.044
BDT	23.721	18.222	23.597	26.288	26.777	20.991
EİT	9.637	8.076	11.562	10.998	7.513	4.609
Türk Cumh.	2.946	2.827	3.358	3.323	3.337	2.971
EFTA	3.228	3.222	7.801	3.682	4.179	8.479

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Subat-2021-37414>

Türkiye'nin OECD Ülkeleri Arasındaki Ekonomik ilişki, Tablo 3'te sunulduğu gibi; Türkiye'nin dış ticaretini genişleterek istikrarlı büyüme ve kalkınma hedefi doğrultusunda, hem sınır komşusu ülkeler, hem de dış ticarete etkili seçilmiş ülke gruplarından, OECD kurucu ülkeleri içinde Almanya, ABD, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İtalya, İngiltere, İrlanda, İsviçre, İsveç, İspanya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, Yunanistan ile uluslararası ticaretini sürdürmekte olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Ülkelere Göre Yıllık İhracat (Milyar USD)

Sıra	Ülke	2020 ^(*)	2019	2018	2017	2016	2015
	Toplam	169.650.994	180.832.722	177.168.756	164.494.619	149.246.999	150.982.114
1	Almanya	15.979.855	16.617.244	17.353.443	16.356.392	15.164.954	14.490.426
2	Birleşik Krallık	11.236.220	11.278.615	11.473.927	9.932.539	11.961.673	10.822.850
3	ABD	10.183.126	8.970.658	9.072.756	9.259.583	7.262.306	7.019.678
4	Irak	9.142.370	10.223.292	9.437.007	10.109.827	8.496.076	9.966.656
5	İtalya	8.082.680	9.753.018	10.047.453	8.787.949	7.857.667	7.152.827
6	Fransa	7.195.495	7.945.607	7.655.340	6.895.251	6.309.389	6.101.381
7	İspanya	6.684.411	8.138.744	8.121.096	6.584.921	5.228.613	4.948.407
8	Hollanda	5.195.354	5.761.921	5.100.744	4.190.305	3.843.718	3.352.623
9	İsrail	4.704.133	4.463.820	4.022.878	3.504.850	3.054.604	2.806.579
10	Rusya Fed.	4.506.815	4.152.137	3.652.603	2.869.847	1.792.916	3.684.263
11	Romanya	3.895.604	4.073.075	4.137.338	3.315.130	2.801.685	2.924.657
12	Belçika	3.634.752	3.396.193	4.152.550	3.364.087	2.728.080	2.724.271
13	Polonya	3.474.800	3.448.829	3.488.043	3.186.757	2.752.851	2.420.266
14	Mısır	3.136.346	3.508.791	3.214.750	2.547.809	2.832.073	3.249.097
15	Çin	2.866.380	2.726.078	3.078.644	3.037.675	2.378.538	2.500.618
16	BAE	2.828.345	3.627.237	3.254.019	9.267.012	5.542.247	4.935.172
17	Bulgaristan	2.634.526	2.668.230	2.816.992	2.919.793	2.488.143	1.762.803
18	Suudi Arabistan	2.507.804	3.292.797	2.766.394	2.832.804	3.264.123	3.582.769
19	İran	2.253.267	2.737.240	2.765.863	3.860.566	5.462.154	4.115.205
20	Ukrayna	2.090.384	2.156.454	1.684.156	1.465.923	1.330.651	1.181.147
	Diğerleri	57.418.326	61.892.742	59.872.758	50.205.599	46.694.536	51.240.421

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104>

TÜİK veri tabanından, 2015-2020 yılları için elde edilen veriler ile genel ticaret sistemi içinde, Tablo 3'te Türkiye'nin en çok ihracat gerçekleştirdiği, Tablo 4'te Türkiye'nin ithalatında yer alan ilk 20 ülke listelenmiş ve bu ülkeler içinden OECD kurucu ülkeleri içinde ithalat hareketliliği en çok Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya ile izlenirken, ihracat hareketliliği ise yine başta Almanya olmak üzere İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri ile gerçekteşmiş olduğu görölmüştür.

Tablo 4. Ülkelere Göre yıllık İthalat (Milyar USD)

Sıra	Ülke	2020 ^(a)	2019	2018	2017	2016	2015
	Toplam	219.514.861	210.345.203	231.152.483	238.715.128	202.189.242	213.619.211
1	Çin	23.040.875	19.128.160	21.506.001	23.753.644	24.852.474	25.283.734
2	Almanya	21.732.715	19.280.399	21.535.223	22.281.369	22.647.552	22.735.874
3	Rusya Fed.	17.829.205	23.115.236	22.710.751	20.097.027	15.467.237	20.744.050
4	ABD	11.525.175	11.847.373	12.995.754	12.288.503	11.275.869	11.603.111
5	İtalya	9.199.664	9.349.593	10.791.919	12.119.734	10.701.289	11.342.852
6	İrak	8.201.654	2.678.193	1.631.186	1.608.959	894.904	328.648
7	İsviçre	7.770.804	3.374.800	2.884.349	6.946.016	2.568.962	2.527.633
8	Fransa	6.988.079	6.760.064	7.836.528	8.425.089	7.679.138	7.983.110
9	G. Kore	5.734.249	5.777.022	6.638.438	6.822.629	6.468.304	7.246.896
10	BAE	5.603.801	4.388.996	3.810.185	5.588.390	3.761.061	2.107.679
11	Birleşik Krallık	5.582.391	5.638.296	7.637.468	6.806.375	5.479.965	5.792.390
12	İspanya	5.039.432	4.446.113	5.682.750	6.531.631	5.800.683	5.706.483
13	Hindistan	4.830.121	6.635.217	7.524.705	6.116.451	5.664.350	5.598.699
14	Japonya	3.743.372	3.647.962	4.515.222	4.434.186	4.062.899	3.268.129
15	Belçika	3.716.087	3.229.280	3.646.331	3.871.278	3.257.661	3.250.443
16	Hollanda	3.628.586	3.202.985	3.448.909	3.856.922	3.052.394	3.033.962
17	Brezilya	3.228.347	2.655.109	3.303.735	2.603.611	1.764.443	1.815.584
18	Polonya	3.005.108	3.603.243	3.229.871	3.604.585	3.368.728	3.148.487
19	Romanya	2.769.255	2.770.908	2.720.956	2.596.477	2.388.990	2.718.048
20	Çekya	2.746.268	2.338.350	2.746.990	2.924.205	2.662.087	2.309.515
	Diğerleri	63.599.675	67.477.903	74.355.211	75.438.046	58.370.250	65.073.886

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104>

Çalışma, bu veriler ışığında en fazla dış ticaret hareketliliğinin göröldüğu Türkiye-Almanya verileri ile gerçekteştirilmiştir.

3.2. Grubel ve Llyod Endeksi

EİT'nin ölçülmesi durağan ve dinamik olarak farklı iki yöntem ile sağlanmaktadır. G-L, Balassa, Aquino vb gibi durağan ya da Hamilton-Kniest ve Brülhart marjinal EİT endeksleri dinamik karakterli ölçüm yöntemleridir.

Literatürde, geliştirilen pek çok endeks örneği sunulmuş olsa da 1971 yılında Grubel ve Llyod'un durağan ölçümler sonucu geliştirdiği endeks, akademik çalışmalarda EİT ölçümleri için tercih edilmektedir.

En yaygın olarak kullanılan endeks Grubel ve Llyod (1971:496) 'a göre, endüstriye ait ihracat değeri, aynı endüstriye ait ithalat değeri tarafından karşılanıyorsa EİT söz konusudur.

Toplam Ticaret = Endüstri-İç Ticaret (EİT) + Endüstriler-Arası Ticaret (EAT)'tır.

EİT'in toplam ticaret içindeki payı (Grubel ve Llyod, 1971:497; Grubel ve Llyod, 2003:20-21; Greenaway ve Milner, 1986:62)' ye göre çalışmaya konu ürün grubu (i) için;

$$R_i = (X_i + M_i) - |X_i - M_i| \quad (1)$$

Endekste X_i ve M_i için (analizin yapılacağı ülke para birimi ile) aynı endüstride elde edilen ithalat ve ihracat verisi şeklinde, endüstri-İç ticaret ise endüstride oluşan toplam ticaret değeri ile $(X_i + M_i)$, net ithalat veya ihracatının $|X_i - M_i|$ farkı ile oluşan değer olarak sunulmaktadır. Ayrıca, farklı ülke ve endüstriler için yapılan değer analizlerinde, ayrı ayrı endüstrilerin toplam dış ticaret yüzdesi olarak tanımlanır. Böylece, endeks değerleri 0 ile 100 arasında değişen endüstri-İç ve endüstriler arası ticaret formüllerle şu şekilde tanımlanır (Grubel ve Llyod, 1971:496).

$$A_i = [|X_i - M_i| / (X_i + M_i)] \times 100 \quad (2)$$

$$B_i = [(X_i + M_i) - |X_i - M_i|] \times 100 / (X_i + M_i) \quad (3)$$

Daha açık bir ifade ile ithalat ve ihracatın birbirine eşit olduğu durumlarda (B_i), 100; ithalat /ihracatın olduğu fakat ihracat/ithalatın olmadığı durumlarda (B_i), 0 değeri elde edilecektir. Analiz sonucu olarak, değerler 100'e yaklaştıkça EİT'in varlığı ve artışından, değerler 0'a yaklaştıkça da EAT'tan söz edilir (Grubel ve Llyod, 1971:496).

4. Bulgular

Bu çalışmada, Türkiye'nin önemli hedef pazarlarından olan OECD ve AB Ülkeleri arasında yer alan Almanya ile arasında gelişen ve derinleşen EİT tarafımızdan hesaplanmıştır. Literatürde yer alan diğer çalışmalarla ortak referans aralığı içinde kalmak amacı ile EİT oranları 0.75 ve üzerinde değeri olan ürünler için kullanılmış, çalışmanın sınırları içinde kalmak için ürün grupları ayrı ayrı listelenmemiştir. Ürün sayısının yüksekliği, kullanılan verilerin yine ortak referans sınırlarını korumak için SITC Rev.3, 5 basamaklı seçilmesinden kaynaklanmaktadır. Analiz sonucuna bağlı olarak, Tablo 5'sunulduğu gibi EİT oranı 0.75 üzeri ve ürün sayılarının giderek arttığı izlenmektedir.

Tablo 5. Türkiye-Almanya Arasındaki Dış Ticaret ve EİT Oranları

Yıl	İhracat (Milyar USD)	İthalat	EİT	Ürün Adeti
2015	14.490.426	22.735.874	0,77	173
2016	15.164.954	22.647.552	0,80	181
2017	16.356.392	22.281.369	0,84	190
2018	17.353.443	21.535.223	0,89	193
2019	16.617.244	19.280.399	0,92	195
2020	15.979.855	21.732.715	0.84	201

Kaynak: TÜİK, EİT oranları tarafımızdan hesaplanmıştır. *EİT 0.75 olan ürün sayısı.

5. Sonuç ve Değerlendirme

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle ülkeler arasında ticaret nitelik ve nicelik açısından farklılaşarak gelişme göstermiştir. Alışılagelmiş pek çok ticaret anlayışı, özellikle FDT, zaman içinde önemini yitirmiş ve ülkeler arasında değişen ticaretin şeklini açıklamakta yetersiz kalmıştır. Dünya'nın görece küçülmesi, gelişen teknoloji ve iyileşen ulaştırma ağları ile Yeni Ticaret Teorilerini gündeme getirmiş ve en fazla dikkat çeken de EİT olmuştur. EİT, aynı endüstri ürünü malların bir ülke tarafından hem ithalatının hem de ihracatının yapılabilmesi olarak tanımlanır.

Geleneksel ticaret teorilerine ek olarak H-O Teorisinin de uluslararası ticareti açıklamakta zorlandığı alanlarda geliştirilen yeni yaklaşımlar sayesinde küreselleşmeye ivme katacak ürün farklılaştırması, ölçek ekonomilerinin başı çektiği EİT gittikçe önemli hale gelmiştir.

EİT, II. Dünya Savaşı sonrasında çok uluslu şirketlerin giderek varlık göstermesi, ölçek ekonomileri ve giderek çeşitlenen tüketicilerden beslenirken aynı zamanda büyüyen uluslararası ticaret hedefli ülkelerin oluşturduğu dış ticaret politikaları sayesinde yaygınlık sağlamıştır.

Türkiye'de II. Dünya savaşı sonrası bölgede meydana gelen değişimlerden etkilenmiş, siyasi ve ekonomik gelişmeler yaşamaya başlamıştır. Türkiye, çeşitli ülke grupları ile yapmış olduğu anlaşmalar ve iş birlikleri sonucunda karşılıklı dış ticaret olanaklarını arttırmış, gümrük birliği ve serbest ticaret yapabileceği ülkeler ile büyük hacimli ticari ilişkileri yapılandırmıştır.

Literatür alışmasında Türkiye ile farklı ülke grupları arasında dış ticaret ile ilgili çalışmalara rastlanmıştır. Ancak gerek yakın dönem analizi gerekse de ülke grupları içinden karşılıklı etkileşimin en yüksek olduğu ülke seçilerek karşılıklı dış ticaret hacmi ve EİT'in varlığını analiz eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkiye'nin, özellikle dış ticarete rakamsal olarak büyük değere sahip olan lke, Almaya ile gerçekleştirdiği dış ticaret ve EİT özelliğinin incelenmesi çalışmayı genellemelerden sıyırmaktadır.

Bu çalışmada, 2015-2020 yılları arasında da Türkiye ile Almanya arasında EİT'in anlamlı varlığı izlenmiştir. Literatürde yer alan diğer çalışmalarla uyumlu olabilmek adına 0.75 zerindeki EİT oranları referans alınmıştır. Tablo 5'te görüldüğü üzere 2015-2020 arasında 0.75 referans üzerinde oluşan EİT oranı ve ürün adedi giderek artış göstermektedir. Dış ticarete varlık göstermek isteyen ülkeler için dış ticaret politikasını destekleyecek şekilde rnlerinin EİT'e konu olmasını hedeflemeleri, dış ticaret hacminde genişleme sağlamayı hedefleyen ülkelerinde ürün farklılaştırmasını gerçekleştirmeleri gerekmekte olduğu söylenebilir. Aynı endüstrinin ürünü olsa dahi kk farklılıklar tüketicilerde tercihlerinde etkili olduğu gibi zevklerine de hitap etmektedir (Kenen, 2000:139).

İki lke, Türkiye ve Almanya arasındaki EİT'in anlamlı şekilde pozitif değerini, Gümrük Birliğinden kaynaklanan dış ticaret serbestliğinin sağladığı bir avantajı olarak görmemiz gerektiği yönündedir. Türkiye açısından, ekonomisi istikrarlı seyreden ülkeler ile entegrasyon sağlamak hem yüksek teknoloji hem de farklı ürün hareketliliği açısından olumlu sonuçlar yaratabilir. Türkiye, lek ekonomileri ve ürün çeşitliliği konusunda

farkındalığını arttırdıkça, sermaye yoğun faktör donatımı ve uzmanlaşma sayesinde ihracatta ilerleme trendini yakalayabilir.

Türkiye-Almanya arasındaki mesafenin, her iki ülke içinde sınır komşusu ülkeler ile yapacakları alışverişe göre daha fazla ve taşıma maliyeti yüklüyor olması ticaretin karşılıklı olmasından ve her iki ülke arasındaki tarihi geçmiş, kültür benzeşmesi gibi nedenlerden dolayı görmezden gelinebilir.

Çalışmanın sınırlarını aşmamak adına alt sınıflamasına yer verilmeyen, Türkiye'nin Almanya'ya ihraç ettiği ürünlerin başında makine, otomotiv, kimya, demir-çelik, gıda, tekstil sanayi ürünleri yer alırken, Türkiye'nin Almanya'dan ithal ettiği ürünler içinde yine makine, taşıt araçları, gıda, demir-çelik, kimyasal ürünler, tekstil ve hazır giyim yer almaktadır.

Doğru zamanda gerçekleştirilecek dış ticaret politikalarının rakamları ve geliştirilmiş ürün çeşitliliğini arttırılabileceği tahmin edilmektedir. Türkiye üzerine yapılacak EİT çalışmalarının literatüre zenginlik katacağı düşünülmektedir. Özellikle çalışmaların ülke grupları yanında Türkiye karşısında diğer ülke ile yapılacak özel çalışmaların, ürün grupları ile ayrı ayrı desteklenmesi dış ticaret programlarını güçlendirecektir. Bu çalışma içinde, Türkiye üzerine ekonomi-politik desteği sağlayacak EİT çalışmalarının yapılması beklentisi oluşmuştur.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazar makalenin tamamına yalnız kendisi katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Atik, H. (2005). *Yenilik ve ulusal rekabet g¼c¼*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Başkol, M.O. (2010). Türkiye ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki endüstri-içi ticaretin analizi. H. Sarı, E.A.H. Gencer ve A.H. Gencer (Ed.), *International Conference on Eurasian Economies* içinde (s. 386-391). Şanofset: İstanbul.
- Bedir, A. (2009). *Uluslararası ticarete fiyata dayalı rekabet g¼c¼ ile endüstri-içi ticaret arasındaki ilişki: Türk imalat sanayi örneği*. Ankara: DPT
- Bergstand, J. (1990). The Heckscher-Ohlin-Samuelson Model, The linder hypothesis and the determinants of bilateral intra-industry trade. *Economic Journal*, 100(403): 1216-19.
- Çalışkan, Ö. (2010). Türkiye-AB ticaretinde endüstri-içi ticaret olgusu, 1990-2007. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak¼ltesi Dergisi*, 28(2): 1-45.
- Çepni, E. and Köse, N. (2003). Intra-industry trade partners of Turkey: A panel study. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak¼ltesi Dergisi*, 5(3): 13-28.
- Deviren, N. (2004). Türkiye AB ¼lkeleri arasındaki sınai ¼r¼nleri endüstri-içi ticareti. *İktisat-İşletme ve Finans*, 19(222): 107-127.
- Dixit, A.K. and Stiglitz, J.S. (1977). Monopolistic competition and optimum product diversity. *The American Economic Review*, 67(3): 297-308.
- Erun, G. (2010). Türkiye ile AB, gıda ve canlı hayvan sektör¼ dış ticaretinde endüstri-içi analizi. *Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(1): 71-78.
- Falvey, R.E. (1981). Commercial policy and intra-industry trade. *Journal of International Economics*, 11(4): 495-511.
- Greenway, D. and Milner, C. (1986). *The economics of intra-industry trade*. Basil Blackwel, Oxford.
- Grubel, H.G. and Lloyd, P.J. (1971). The empirical measurement of intra-industry trade. *Economic Record*, 47(4): 494-517.
- Grubel, H.G. and Lloyd, P.J. (1975). *Intra-industry trade, theory and measurement of international trade in differentiated products*. New York: Halsted Press-John Wiley and Sons Ltd.
- Grubel, H.G. and Lloyd, P.J. (2003). *Intra-industry trade, The international library of critical writings in economics series*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Helpman, E. and Krugman, P.R. (1985). *Market structure and foreign trade*. Chambridge: MIT Press.
- Posner, M.V. (1961). *International trade and technical change*. Oxford Economics Papers, 13(3): 323-34.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası iktisat* (15.Baskı). İstanbul: G¼zem Can Yayınları.
- Stone, J. and Lee, H.H. (1995). Determinants of intra-industry trade: A longitudinal, cross-county analysis. *Weltwirtschaftliches Archiv, Hybrit*, 131(1): 67-85.
- Şahin, D. (2014). Faktör yoğunluğuna g¼re endüstri-içi ticaretin statik ölç¼m¼: Türkiye örneği. İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, *Akademik Bakış Dergisi*, 54: 174-188.
- Şimşek, N. (2005). Türkiye'nin yatay ve dikey end¼stri içi ticareti. *Dokuz Eyl¼l Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak¼ltesi Dergisi*, 20(1): 43-62.
- Şimşek, N. (2007). *Türkiye'nin end¼stri-içi dış ticaretinin analizi*. İstanbul: Beta Yayınları.

- Utkulu, U. (2005). *Türkiye'nin dış ticareti ve değişen mukayeseli üstünlükler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Kenen, B.P. (2000). *The international economics* (4th Edition). New York: Cambridge University Press.
- Küçükahmetoğlu, O. (2001). Endüstri içi ticaret ve Türkiye. *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmalar Dergisi*, (9)2: 129-153.
- Krugman, P. (1979). Increasing returns, monopolistic competition and international trade. *The Journal of International Trade*, 9(4): 469-479.
- Lancaster, K. (1980). Intra-industry trade under perfect monopolistic competition. *Journal of Economics*, 10(2): 151-175.
- Yergin, H., Mercan, M. ve Yılmaz, Ö. (2014). Türkiye-AB (15 Ülke) arasındaki dış ticaret ve Gümrük Birliği'nin marjinal endüstri-içi ticarete etkisi ve endüstri-içi ticaretle karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3): 367-382.
- Yurttankaçmaz, Ç. (2014). Türkiye'nin AB pazarında endüstri-içi ticaret açısından avantajlı olduğu ürünlerin belirlenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(14): 1-22.
- TUİK, Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret Endeksleri.